

Samrådsyttrande 2007

Dyrvallens fäbod där 22 kreatur gick på fritt skogsbete år 2007

Foto: GFF

I förordet till rapporten Värdefull natur i Gävleborgs län skriver landshövdingen att få känner till Gävleborgs "pärlor" i naturen. Naturreservat och andra områden skyddade enligt lag utgör bara en liten del av länets värdefulla natur. Många andra områden hyser väl så höga naturvärden. Han förklarar att genom att göra länets värdefulla natur känd vill Länsstyrelsen bidra till en samlad insats för skyddet av vårt gemensamma naturarv. Därmed säger han också att ingen kan dra sig undan sitt ansvar för vad som sker med vår miljö.

Samrådsyttrande om vindkraft

Norrhälsinge vindkraftanläggning – ansökan 2008

Samrådsyttrande om vindkraft

Norrhälsinge vindkraftanläggning – ansökan 2008

lämnat den 14 september 2007 av

Gävleborgs fäbodförening

Hälsinglands museum

Storgatan 31

824 30 HUDIKSVALL

Tel 0650-13 112

info@xfabodar.se

www.xfabodar.se

Mottagare:

Norrhälsinge vindkraftanläggning

RES Skandinavien AB

Box 53195

400 15 GÖTEBORG

Hella Nordström hella@resskandinavien.se

telefon 031-339 59 64

Till yttrandet hör utöver denna handling en samrådspromemoria vars hela innehåll också skall beaktas i sammanhanget. Detta samrådsyttrande sänds via ytpost. Det sänds också tillsammans med PM i elektronisk form till Hella@resskandinavien.se. Bekräftelse om mottagande önskas.

Gävleborgs fäbodförening, GFF, bildades 1996 och är landets största förening med syfte att bevara och stärka fäbodkulturen. Föreningen arbetar främst inom länet men genom att anlägga en principiell syn på lokala och regionala frågor är arbetet också av nationell betydelse. Föreningen har ett brett individuellt och institutionellt nätverk med nära samarbete med olika organ och föreningar är stort och brett (t.ex. Stiftelsen Skansen, Centrum för biologisk mångfald, Lantrasforum och Ovanåkers kommun – projekt Biosfärområde) vilket ger en bred kompetens och trovärdighet i olika sammanhang.

Detta samrådsyttrande bygger på en promemoria om vindkraft och MKB med aspekter på fäbodbrukets värden som ställts samman för fäbodföreningens räkning av biologen och landskapshistorikern Kelvin Ekeland tidigare verksam bl.a. inom Skogsvårdsorganisationen, Riksantikvareieämbetet och Naturvårdsverket, hos det senare under 1990-talet som avdelningsdirektör på dess naturresursavdelning.

GFF har utifrån ett kretslopps och miljöperspektiv en i grunden positiv syn på vindkraft. GFF förutsätter emellertid att planering och utbyggnad av vindkraften ska ske på ett seriöst sätt där all respekt visas alla intressenter i de områden som berörs och att även motstående intressen inom dessa beaktas. Den ”goda” kraften ska utvinnas där alla intressen blir bäst tillgodosedda. Ett sätt är att på ett lyhört sätt tillämpa de regler som samhället skapat för att ta vara på och beakta alla olika intressen är i en sådan planerings- och beslutsprocess, som miljökonsekvensbeskrivningen, MKB, nu inleder.

GFF strävar efter en objektiv MKB som bygger på information från alla som berörs. När man vet att en fråga behandlats på ett öppet och uppriktigt sätt är det lättare att ta ett besked som går ens intressen emot än om man känner sig lurad. I arbete med MKB, bygglovsprocesser och liknande är det verkligen viktigt att såväl ansvariga för företaget som granskare av företagets berättigande i förhållande till miljön och andra samhällseliga motstående och medverkande intressen verkligen sätter sig in i ärendets alla aspekter. Detta är svårt, men ändå måste detta ställas som krav. Samhällsperspektivet måste finnas.

GFF noterar att när något är nytt är det väldigt lätt att enbart se till fördelarna. Så var det med vattenkraften en gång också. Nu omprövas vattendomar av miljöskäl. Förklarad kraft måste ju hämtas någonstans och vindkraft ses som ett alternativ. Det är det, och en växling kan gagna landsbygden och i förlängningen också fäbodbruket positivt. Men, då är den förutseende planeringen oerhört viktig. Vid informationsmötet i Norrbo i augusti varnade en skogsbrukare för en ny form av ”baggböleri”, alltså otillbörligt förvärv av skogsvärden genom falska förespeglningar av de ”virkespatroner” nationalekonomen Heckscher kallade ”1800-talets på en gång skickligaste och mest hänsynslösa företagsledare”. Vi behöver inga vindbrukspatroner. Vi måste genom handling och konstruktiv samverkan visa att den tiden för alltid är förbi.

GFF uppfattar det som om man i inledningsskedet drivit på arbetat onödigt hårt och därför förlorat en del information.

GFF har exempelvis erfaren att området inte är redovisat som av riksintresse för vindbruk av Energimyndigheten¹. Vad exploitörerna och faktiskt även Länsstyrelsen och kommunerna låtit påskina är således felaktigt. För övrigt är det först i tillståndsprovningen i det enskilda fallet som riksintresset får en rättslig betydelse. Här har man varit otydlig.

GFF beklagar att det nationella intresset för fäbodbruk inom området inte från början har beaktas och att kontakt inte har sökts med GFF i ett inledande skede.

GFF är dock tacksam att genom senare kontakt via E-post och information i brev efter samrådsmötet den 15 augusti mottagits som intressent.

GFF vill att det registreras att:

- Fäbodbruket är ett särintresse uppmärksammat såväl nationellt som internationellt genom miljömål och konventioner².
- Det tilltänkta exploateringsområdet är ett betydelsefullt referensområde för fäbodkulturen.
- Fäbodarnas värde nationellt framhålls som bevarandevärda jordbruksmiljöer främst av Naturvårdsverket³ och Riksantikvarieämbetet⁴.
- I ett regeringsuppdrag om CBD – hävd av traditionell kunskap, redovisat 2004, har Centrum för biologisk mångfald, CBM, konstaterat att fäbodkulturen är ett av de bästa beläggen Sverige kan uppvisa på sådant bruk⁵.

GFF vill redovisa ett exempel:

När energifrågor diskuteras är det intressant att framhålla att som fullständigt produktionssystem fram till färdig vara i form av förädlade mjölkprodukter är fäbodbruket i dagens jordbruk tämligen ensamt om att fungera med lägre energiinsatser än uttagna. En balansräkning som utgår från energiflödet vid traditionell fäboddrift med fritt skogsbete visar att varje insatt energienhet genererar fyra. Modern mjölkframställning kräver en insats av tre enheter för att avkasta en. Ett gott exempel på energihushållning.

En av länets energirådgivare, som GFF anlitar, har gett ett inspel som visar på komplexiteten: ”När uppstår, och finns det en brytpunkt där djurhållning med större andel dyrt energitillskott i form av kraftfoder och kort tillväxtperiod ger mindre behållning än djurhållning med hög andel grovfoder (naturbete/hö) och med längre tidsperiod i uppfödningen?” Frågan berör möjligheten att göra vinster utifrån vilka energiformer som de olika systemen kräver? Han avslutar med en ny

---

¹ Uppgift via E-post från Carl-Ivar Stahl den 3 september 2007.

² Regionala miljömål (Länsstyrelsen Gävleborg). Konventionen om biologisk mångfald, CBD; artikel 8j m.fl (<http://www.naptek.se/naptek/cbd.htm>).

³ Rapport 4815, Sveriges finaste odlingslandskap. Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet, 1997.

⁴ Uppdrag nr 6 i 1998 års regleringsbrev.

⁵ Traditionell kunskap och lokalsamhällen – artikel 8j i Sverige. CBM 2004.

fråga där en kvalitetsaspekt ingår. ”Finns en brytpunkt där djurhållning med hög andel grovfoder blir lönsam kanske till och med trots att djuren producerar mindre kött?”

GFF vill med detta belysa aspekten energihushållning och därmed också om var det är berättigat att exploatera mark för vindkraftutvinning. Lågenergijdjurhållning kontra högenergijdjurhållning är ett aktuellt spörsmål just nu när spannmålspriserna stiger och åkermarken blir för värdefull att använda som betesmark och för produktion av fodersäd i samma omfattning som hittills. Detta är fragment av ett nationalekonomiskt problemkomplex där lösningar på energiproblem inte enbart finns i att exploatera för mer energi. Hushållsaspekten måste alltid beaktas. Så även i MKB.

GFF anser husdjurens förhållanden förbisedda när följderna av etableringens konsekvenser diskuteras i samrådsunderlaget. Beräkning av buller är exempelvis en intrikat verksamhet, som alltför ensidigt inriktats på hur folk uppfattar ljud. Men även där finns brister.

Vid tillstånd används tekniska värden av ljud, som personer i närheten kan störas av. Ändå vet man hur subjektivt en bullerstörning kan uppfattas. **GFF** önskar en mer empatisk MKB.

GFF konstaterar att kunskapen om hur infra- och ultraljud genereras av en vindkraftanläggning och hur dessa påverkar människor och djur är miserabel. Dock finns iakttagelser om att höga ljud kan stressa husdjur och att stress kan påverka mjölkproduktionen hos kor. Och att vindkraftljud kan utlösa tinnitus. MKB får inte förbigå detta.

GFF hävdar att det bör vara ett krav, och en förutsättning för MKB, att kunskapen om hur infra- och ultraljud påverkar både människor och djur utreds snarast och att erfarenheterna tillämpas vid vindkraftetablering. Även elektrosensitivitet måste beaktas.

GFF anser att tills vidare är det lämpligt att vindkraftverk inte etableras i områden som används som betesmark eller i förväntade betesmarker. MKB bör bemöta åsikten.

GFF vill att framför allt nollalternativet och alternativa platser för lokalisering behandlas omsorgsfullt och uttömmande i MKB. När ett visst alternativ förespråkas ska exempelvis alltid motivering redovisas och förklaras. Landskapet och dess olika delar, behöver lyftas fram i MKB, och vad som kan eliminera de negativa konsekvenserna utredas.

Nollalternativet ska beskriva det nuvarande tillståndet innan den nya verksamheten har börjat. För detta ändamål är den redovisade naturvärdesinventeringen⁶ utan egentligt värde. Den är gjord med förutsättningen att en exploatering sker enligt den redovisade visionen.

En särskild förutsättningslös naturinventering där även landskapets olika värden ingår, t.ex. visuella och historiska, är nödvändig för MKB.

Nollalternativet ska också redovisa vad det innebär för samhället om verksamheten i det tänkta exploateringsområdet inte förändras, det vill säga ifall det inte tas i anspråk för vindkraftsproduktion.

Då ska även beaktas att en etablering kan hindra annan utveckling i området.

GFF har konstaterat att den tidigare utförda naturvärdesinventeringen inte är förutsättningslös eller en oberoende inventering och därför av begränsat värde. Exploatören har gått händelserna i förväg och förutsatt en exploatering helt efter sina intentioner. Utifrån detta har inventeringen och konsekvensbedömningen skett. Förutsättningen har varit att inom ett antal utpekade delområden inom det samlade exploateringsområdet redovisa intrånget i redovisade naturvärden efter en utbyggnad enligt exploatörens intentioner och hur man i det läget kan dämpa miljökonsekvenserna av företaget.

---

⁶ GRANÉR NATUR & MILJÖ, 2006

GFF hävdar att detta är irrelevant för behandlingen av nollalternativet, som kräver ett annat underlag. Detta underlag måste inhämtas.

GFF kan inte se att något talar för att det från samhällets sida skulle krävas att projektet Norrhälsinge vindkraftsanläggning måste genomföras. Det finns alternativa möjligheter till lokalisering. Den uppfattningen stöds av att potentialen för vindkraft är många gånger större än det av regeringen uppsatta målet.

GFF vill att MKB redogör för företagets allmänna betydelse såväl resurs- och energiekonomiskt, som kommersiellt penningekonomiskt. Skälet är att en belysning av både energi- och råvaruförbrukning är angelägen. Det är för förståelsen av en exploatering viktigt att redovisa åtgärdernas effekter på hushållningen med mark och vatten samt andra resurser, till exempel energi- och råvaruförbrukning. En total livscykelanalys av företaget är angelägen.

GFF anser att en aspekt att beakta vid prioriteringar är produktion nära kund, bl.a. för att minska intrång och kostnader för långa ledningar och energiförluster på väg till konsument. MKB ska ta ställning till detta.

GFF vill uppmärksamma att kartredovisningen av riksintressena i Dellenbygden i Länsstyrelsens naturvårdsprogram inte alltid helt motsvarar textens beskrivning. Ett exempel är riksintresset för naturvård och friluftsliv, som enligt texten motiveras främst av den märkliga geologin, det värdefulla kulturlandskapet, det natursköna landskapet och goda möjligheter för bad och friluftsliv. Varje insiktsfull läsare inser att kartan är ett observandum som anger utgångspunkten för värderingen och att avgränsningen av den natursköna landskapsbilden finns i den horisontlinje man har från utgångspunkten. En linje som är svår att definiera på en karta men lätt att uppfatta på plats. För andra faktorer gäller motsvarande synsätt. Exempelvis torde då den kulturhistoriskt intressanta vandringsleden Kolarstigen vara en del av riksintresset för friluftsliv. MKB har att utgå från detta.

GFF önskar att MKB objektivt och brett levandegör effekten av en exploatering. En metod är att förse olika, subjektivt sammansatta grupper med bilder på befintliga vindkraftsanläggningar med det antal kraftverk som tänkts norr om Dellen och runt Långsjön och med dessa låta grupperna, med neutral guide, besöka ett antal ställen (t.ex. Ingesarven, Bodåsen, Dyrvallen, Norrbo hembygdsgård, Blodmyra, Avholmsberget) varifrån man uppfattar en exploatering. Där bör deltagarna i grupperna få montage av tänkta kraftverk gjorda på foton från de besökta ställena. Efter en stunds jämförande av verklighet, montage och andra exploateringar bör först individer, var för sig, redovisa hur de visuellt berörs av exploateringen och samtidigt förklara varför och sedan samma sak i grupper. Resultatet dokumenteras i MKB.

GFF vill att företagets inverkan på alla berörda regionala och nationella miljömålen i MKB ska beskrivas med en helhetssyn. Lantbrukets multifunktionella roll på landsbygden måste beaktas. Bevarande av gamla lantraser in situ i en traditionell fäbodmiljö är en väsentlig del i sammanhanget. Flera olika näringar, där lantbruket med fäbodnäringen är en, är viktiga för en hållbar utveckling av landsbygden.

GFF vill påpeka att vid mätningar och beräkningar redovisade i MKB måste med bostadshus avses varje hus som går att använda som bostad både permanent och säsongvis. Fäbodnar har bostadshus.

GFF vill att alla tänkbara skador på och av vindkraftverken sakligt belyses av MKB i ett totalsammanhang. Exempel på riskfaktorer är havererade rotorblad, isklumpar som slungas från rotorerna, sönderbrytning genom kraftiga vindar, störningar av materialpåfrestningar, utmattning eller osmorda lager med vibrationer etc. Som ljudemissioner måste gnissel och andra högfrekventa såväl som lågfrekventa läten från anläggningarna behandlas och värderas. Störningar av reflexer och skuggeffekter får inte förbigås. Hit hör givetvis förekomsten av ljusfyrar på kraftverken som orsakar visuella störningar såväl i närområdet som mer fjärran. Osynkrona ljusfyrar i en stor anläggning uppfattas som särskilt störande.

GFF uppfattar bränder som särskilt riskfyllda i och med etableringen i skog. MKB måste behandla hur risken för sekundära skador i form av skogsbrand och stress på husdjur kan bemästras och hur skyldigheten till beredskap, bekämpning och skadereglering ska fördelas.

GFF vill att MKB redovisar hur fäbodrift, skogsarbete och annan förvärvsverksamhet inom det berörda landskapsavsnittet påverkas av de risker som är förenade med en exploatering och hur ansvarsförhållandet fördelas. Detta gäller inte minst i samband med arbetsresor eftersom skogsvägnätet kommer att vara integrerat med drifts- och anläggningsvägar för kraftutvinningen. Även riskerna för tamdjur på bete i området behöver klarläggas.

GFF vill ha ett seriöst klargörande i MKB av hur en ökad förekomst av asätare och rovdjur, till följd av den lockelse som rotordödade djur utgör, kan öka risken för rovdjursstörningar på betesdjur, hundar och andra djur i området. Också ansvarsfrågan för hur produktionsförluster orsakade av rovdjur (även sänkt fertilitet och förlorade avelsvärden) måste behandlas.

GFF vill att risk- och ansvarsförhållande rörande friluftsliv och rekreation med jakt, svamp- och bärplockning, vandringar, skidåkning och snöskoteråkning berörs i MKB på samma sätt som förvärvsverksamhet i området. Även vilt (i princip jakträttsinnehavarnas tillgång) kan skadas och påverkan ska därför också beskrivas.

GFF vill att MKB behandlar frågan om försäkringar och vem det är som det åligger att försäkra sig mot vad då det gäller skador på grund av vindkraftsetablering.

GFF vill påpeka att MKB ska ta hänsyn till att i princip inga ingrepp som följer av de arbeten som görs för exploateringen kan återställas till dagens geologiska, hydrologiska och biologiska tillstånd. Förstörda kulturlämningar kan inte återfås. Om kraftverken rivs kan landskapsbilden återfås i det vida perspektivet. På plats kommer dock effekten av hårdgjorda ytor, nya och förstärkta vägar och dräneringar alltid att bestå. Skog kan planteras, dräneringar kan göras och dämmen kan anläggas, men de ekologiska förutsättningarna blir då nya med framför allt förändringar i hydrologin – ändrad avrinning och brutna grundvattenströmmar, vilket i sin tur påverkar den biologiska mångfalden.

GFF vill påpeka att vid en så stor yttäckande exploatering som här planeras är det särskilt viktigt att lokaliseringen och bedömningen av kulturminnen i MKB inte begränsas till enbart sådana som åtnjuter skydd enligt kulturminneslagen. Även traditionell verksamhet samt kulturminnen i form av byggnader och särskilt hävdade landskapsavsnitt måste uppmärksammas. Landskapet är en del av miljön.

GFF vill poängtera den utomordentliga betydelse uppfattningen av landskap och landskapsbild har. Här gäller det en störning i länets kanske mest värdefulla områden för turism och rörligt

friluftsliv⁷. MKB måste bemöda sig att tydligt redovisa vad som krävs för att eliminera eller kompensera effekten av en exploatering där de ca 60 vindkraftanläggningarna kommer att inta landskapet.

GFF vill redovisa att fyra fåbodar, som idag har betesdjur, berörs av den önskade exploateringen för vindkraft. Det är Dyrvallen, Björsovallen, Tannavallen och Hjortstavallen. Dessutom vilar djurhållningen på Brännåsens fåbodar sedan några år men förutsättningar finns för omedelbart återupptagande av driften. Även fåbodarna utefter Långsjön, Bjåstavallen, Högsvallen och Yttrevallen, är väl underhållna och med goda förutsättningar för återupptagen djurhållning. Från Hjortstavallen och Dyrvallen går betesdjuren fritt på skogen för att söka sin föda. Generellt anses fåboddjuren röra sig inom en fem kilometers radie från sin vall men mycket beror på terräng och förekomsten av vägar och stigar i deras territorium. MKB måste beakta intrånget i såväl pågående som potentiellt fåbodbruk.

GFF vill understryka fåbodkulturens långa kontinuitet i området. Belägg på fåbodars namn finns exempelvis från 1583. Då nämns bodlandet Halleboda vid Hallboviken i ett klagobrev om förfogandet⁸. Innehållet upplyser om att bodlandet funnits åtminstone sedan slutet av 1300-talet. Brännåsvallen och Lyckevall är kända från 1471. Lyckevall är en praktfull, tydlig fast fornlämning med stort influensområde. MKB ska beakta betydelsen av landskapsområdets tidsdjup och därmed höga kultur- och agrarhistoriska värde.

GFF påpekar att det fria betet på utmarkerna bildade en särskild rättsuppfattning. När laga skifte 1871-1882 genomfördes i Norrbo socken bedömdes skogen såväl efter antalet djur som kunde födas och efter produktionen av brännved och gagnvirke. Vid fastställelsen undantogs dock betesskogen från skiftet, vilket rörande skogen således endast kom att omfatta vad ”yxan” kunde ge. Mulbetet ville byamännen inte skifta. MKB behöver redovisa hur detta ofullständiga skifte i dag påverkar talerätten i samband med ianspråktagande av mark i samband med exploateringen.

GFF förutsätter att MKB görs i aktivt samråd med GFF och övriga som berörs av verksamheten. **GFF** vill och kan, som regional organisation med lokal förankring, medverka för att i arbetet med MKB belysa frågor om landsbygdsutveckling samt ge råd och informera om landskapets agrara historiska värden och hur dessa kan skötas, med tyngden lagd på bevarande in situ.

GFF förutsätter också att föreningen får lämna synpunkter på de sista utkastet till MKB innan den betraktas som klar.

GFF har noterat att när MKB är klar är nästa steg själva ansökan om tillstånd inför vilket ett informationsmöte ska hållas. **GFF** önskar bli kallad.

GÄVLEBORGS FÅBODFÖRENING

Carl Höglund
ordförande

Bilaga: Promemoria (via E-post)
Kopia: Styrelsen, kansli, www.xfabodar.se, myndigheter, institutioner

⁷ Länsstyrelsens naturvårdsprogram, Värdefull natur i Gävleborgs län (rapport 1997:12).

⁸ L Hagåsen i Julhälsning 1988. Forsa och Högs församlingar.